

MISTRAL E LEI MITOLOGÍAS, d'après CALENDAU

Amanda Biòt

Nombre i a d'estudis sus l'òbra tant rica de Mistral. Mistral poèta lumenós. Ne siáu pas especialista mai assajarai de donar bessai quauquei precisions a prepaus de *Calendau*. Sabèm que Mistral s'interessèt de còntes : « Frédéric Mistral a largement ouvert son œuvre à la mythologie locale de la Provence : sites magiques, personnages mythiques... Et tout un petit peuple grouillant d'êtres fantastiques sur lesquels règne un lutin qui a hanté bien des pages de Mistral »¹. Durbèt son òbra ai mitologiás, pas solament provençalas.

Calendau, epopèia a l'antica, es un cònte. Letrut, abalit dins la religion cristiana, Mistral tanben, quand èra pichòt, ausiguèt d'autrei legendas. Escriguèt, dins sei *Memori e racòntes* : « se disiá d'istòri, de còntes, de sornetas, que vos opilaviatz de lis ausir : la Besti di Sèt Testas, Joan Cerca-la-paur, lo Grand Còrs sensa ama ». Sembla que ne voguèt gardar la memòri, d'aquelei còntes, que n'èran pas tant de sornetas. Serà pas per còp d'astre, que son recuèlh de *Còntes provencaus* se finís sus una legenda tradicionala detras lo monde, *Lo Capeironet roge*, que va trobèm fins en China, ambé la soleta diferèncià que la bestia es un ors, o un tigre.

Fe

Maugrat de dires de monde biassut ambé letrut, dau mai estudi Mistral, dau mens me sembla catolic. Seguin e Aubanel bessai va pensèron, que volián pas de tròp publicar *Calendau*. Qu'escriguèt de morcèus de la messa en provençau, bessai qu'es mai un biais de servir una costuma. Pas catolic, gaire deïsta, bessai « pagan », qu'esberlugat per la beutat de la natura, per lei fòrças de la natura. Pasmens, siatz pas pagan perquè parlatz dei dieus de l'Antiquitat, que son istòria inspira lei poètas. Es de se demandar puei se Mistral se trufa pas quand parla per exemple, dau « sant folitge » dei morgas d'Arles... E pensi pas qu'un crestian pòsque pensar, escriure : « la forest [...] redreissarà son estatura, e tu, mòrt, plus jamai reveiràs lo solèu ». Lo Paradís promés non es tenebras.

Lo poèma *Calendau* es una mena d'enciclopedia de la cultura provençala, Istòria e Genèsi compresas. Qu'atèu o bèn crestian, siam de cultura crestiana, entre d'autrei. De la cultura ambé de la natura, de l'istòria ambé la legenda, de la pesca au fuèc de garriga e de la targa a la brandada, sabèm que lo poèta assajava de salvar una civilisacion. Ara, dins una òbra que cita ciutats, vilatgis, plantas de la garriga, peis, mestiers, companhonatgi e tant e tant, perquè pas nombrar legendas ambé divinitats ?

S'es segur aculturat d'una religion dau Libre, l'òme que ditz « l'amor dau còrs, pastura bassa », e « lo femelam marrida aisina », pòt pas gaire estre bon crestian, aqueu qu'escriguèt pasmens que « dins lo malur, l'escuresina, lo femelam, [...] encara es un bèu lume onte urós nos cremam ». Lo qu'escriguèt que : « Veire la carn joina e polida batre lo sòu entrefolida, es una voluptat complida onte l'òme bèn nat tostèmps s'embriaguèt ».

¹ Jacques Melchionne ; Martine Coquet, cat.inist.fr

Dins *Calendau*, la femna es promessa de bonaür, desliura l'òme coma l'òme la desliura. Calendau desliura Esterèla de Severan, que Fortuneta ne desliura Calendau. Mai desliurança dins l'encastre de la morala crestiana, ambé la necessitat de tuar lo trespasaire : « Ton comte Severan fai òrre ! [...] fau que mòre ». Es aquí que percebèm l'ombra de la religion : la mòrt treva l'òbra dau poèta. Mòrt vertadiera de Mirelha o de Guilhem, desaparicion de l'Anglòra, mòrt sociala de Nèrta.

Severan s'aubora contra l'òrdre ancian. Es lo trespasaire, cara de Dionisòs, « le dieu de la marge et de la transgression »². « A ! Vène lo botar defòra, aqueu barban que te descòra, e qu'es pasmens ton paire ». Un culte puei remanda l'autre, Cronòs remanda Oranòs, lo Crist escafa Dieu lo Paire.

La festa, en cò de Severan, es pas vertadierament mortifèra, qu'un « delici mortau », es primier un delici : « Intrava dins li venas un delice mortau ». Dins lo ritme fòu dau poèma tot, Mistral nos atrais dins « un brande fòu » e Fortuneta que se desvestís, « se lança, dins lo nus de tota sa beutat ». Se lo nus, lo còrs es beutat, es clar que siam pas en crestiantat. La drilha es dionisiaca, e « veiràs come se tresca i país dau solèu, l'escamandre diguèt ». Mistral revira escamandre per « bacchante ». Es de lònga dins una frasa, gaireben esconduda quauqua part dins un dire, un article, un libre, que trobam la vertat d'un escrivan, o l'explica d'un texte. Una altra mai, onte liegi l'incridulitat : « O Dieu, suprème asile ! D'abòrd qu'as fach tant defecile, en aquest monde bas, l'accès dau grand amor ». La religion coma refugi amar, après qu'ague enebit l'amor.

Marcamau, lo violador, es una altra cara de Dionisòs. Que « tout le rituel de la possession bacchique est sous le signe du Fauve³ ». A mens que siegue lo dieu Pan : « Subitament, - grand Dieu ! Figuratz-vos l'esfrais ! – darrièr'na tosca de genesta, boscassa, pareiguèt'na testa ». Tanbèn es dau costat de fòrças escuras, qu'un « rire atròce de si bregas expandiguèt la bruta rega ». Marcamau rementa la Gorgòna Medusa, cara de la luna, « dont les traits décalquent les taches de la surface lunaire, présente une grande bouche ouverte, aux commissures remontant vers le haut, qui est celle des masques comiques »³.

Astrada

Adonc la Luna. E la Cometa dei Baus. Dins aqueste poèma, lo vocabulari de l'estelam es d'en pertot : sieis còps l'astre, tres còps l'astrada, una desenada d'estèlas. Emai que Mistral seguís la legenda que, jogant sus lo nom d'un terraire, fa d'una tèrra estèrla, lo domani d'una fada. Tèrra estèrla, fada mauvolenta, fins que rescontresse l'amor. Provença reguerga, que mal aimada.

Se l'òbra de Mistral es luminosa, lo solèu tuguèt Mirelha alara que senhoreja dins *Calendau*. Se Mirelha ambé La Comtessa son bèn un imatge de Provença, bessai *Mirelha* es tanben un imne a la nuech, a la divessa Luna, *Calendau* un imne au solèu. Se pòu dire de *Calendau* coma dau *Poèma dau Rèse* : « Le grand soleil du *Pouèmo* ne peut être envisagé comme un simple luminaire couleur locale suspendu au-dessus de l'épopée. »⁴

Lo solèu, segur qu'esconde la luna, dins la realitat coma dins lo poèma. La Luna, en cò nòstre, es femna coma Mirelha, Calendau es mascle coma lo solèu. Coma Mistral. Calendau-Mistral es lo guerrier que saubarà Provença, après que son doble l'ague tuada. Qu'es Vincent que manda Mirelha ai Santas, qu'en camin lo solèu, adonc lo mascle mai, la tua.

² www.cndp.fr/archive-musagora/dionysos/dionysosfr/culte.htm

³ René-André Lombard, *L'enfant de la nuit d'orage*, ed. de Poliphile, Ferrières, 1987.

⁴ Céline Magrini, *Le fleuve et le soleil*, in *Frédéric Mistral et Lou Pouèmo dóu Rose*, Annales...

Mistral assaja de salvar Mirelha-Esterèla-Provença, que se mòre de França. Mistral es Calendau que, corrènt, lampant au grand solèu, vòu salvar l'incarnacion de Provença, e Calendau e Esterèla se mostraràn, « fasènt flòri dins lo solèu e dins sa glòri, a la cima dau baus, agantats per la man ». Pas un solèu de mòrt, aqueste còp, un solèu de vida, au cap d'una corsa esperduda au bonaür.

« La chronique félibréenne de l'Armana Prouvençau de 1868, sous la signature d'Anselme Mathieu, le dit expressément: «Aquel dos poèmas n'en fan qu'un »⁵. D'efièch, au començament de *Calendau*, Mistral parla de *Mirelha* : « leu, d'una chata enamorada ara qu'ai dit la mauparada ».

Calendau « semblava un dieu », es lo solèu, qu'Esterèla, puei que fada, es estèla, ambé sei « dos tòrcas de peu blond », ambé l'òr de son peu que « se mescla i nivolum ». La blonda de l'atraccion irresistibla coma l'Isolina de Tristan, coma la bèla Elèna⁶, coma... la luna. Estèla o luna ? « Ò Luna companhera, ensinha-me lo pòrt ! ». Esterèla es la divessa Diana, « blanca verja » menarèla de bèstias : « Per companhas a ieu li besti di montanhas ». Es « reina dei lops e menarèla dis escabòts de sautarèlas ». Esterèla tanbèn es l'Auba, « emé lo visatge rosenc ». E mai... lo solèu : « Èra una femna, èra una dama, èra un solèu ! ». La femna es l'estelam. *Calendau*, lo poèma, porriá aguer coma títou « Leis òbras de Calendau », segur, o « La femna es lo solèu de l'òme ». Tornèm a *Mirelha*, a Magali que « lis estèlas paliràn quand te veiràn ».

Adonc, la luna, vèn citada una desena de còps, que i cau apondre « la blanquinèla Diana », Diana « que blanqueja ». Blanqueja dins la nuech que lusís au fiermament, blanqueja dintre leis estèlas : « Finas, si dents brillhavan ».

Lo solèu es d'òr, la luna argentalà. Lo solèu, perqué ne tant parlar ? Lo solèu, s'es agradiu, es una banalitat fèra, en Provença. E la mòda èra pas venguda de *sea sex sun* ! Lo mot « solèu » vèn mai de trente còps, sensa comptar solelhar ambé solelhant, solelhós (sa), solenca, solelhàs, sensa comptar Apolon, « lo dieu que daura », lo « nòvi rossèu » de la Natura, « li potons dau calorènt Miegjorn ». Dins *Calendau*, lo solèu trionfa. « Lo grand solèu monta, illumina, en congrelhant sensa terminar de novèus estrambords, de novèus amorós ». Que l'amor trionfa. Mai trionfa après d'òbras erculeanas.

Lo vocabulari de la lutz es d'en pertot dins lo texte : Bessai *Calendau* es tanben l'imatge de l'amor, sovent malaisit, mai qu'illumina, que rescaufa quand, per fin, l'avèm ganhat. « Combor, espaima e benurança ». Lum, lutz, eslutz, lumiera, lusir, lusor, lusida, enlusir, esclucir, estralusir, lusejar, lustre, luserna, aluminar, iluminar, enluminar, trelus, trelusir, Lucifèr : una cinquantena d'aquelei tèrmes. Lo dieu de Mistral, seriá Lucifèr ?

Flamenca, flambor. « Leandre, guidat per lo flambèu de son amiga Erò ». Legenda d'amorós desseparats per d'aiga, legenda venguda de l'interpretacion dau Camin de Sant Jaume e que tornèm trobar fins qu'en China, ambé *la Filaira e lo Boièr*. Legenda venguda de luenh dins lo temps, coma tant d'autrei.

Beluga, belugueta, belugier, belugament, beluguejar. Brillhar. Dardalh, dardalhon, dardalhar, dardalhejar. Escandilhar. Resplendir, esplendor, resplendor. Lamp, ulhau, ulhassar. Au mens nonanta tèrmes. Ambé lo vocabulari dau fuèc. Mistral es abrandat, tot fuec tot flama.

⁵ Charles Rostaing, *Commentaires de l'œuvre de Frédéric Mistral « Calendau »*.

⁶ René-André Lombard, *La Danse de Salomé, Message de la pensée ancienne*, Cercle d'Etudes Théâtrales du « Chien qui fume », Avignon, ed. Poliphile, Ferrières, sans date.

Divinitats

« Fan a cha pauc son espelida lis estèlas de Dieu ». Quora Mistral parla de « faus dieus » que son dins l'escur, que lo solèu leis esvalís, es crestian o bèn notable de son epòca, solet de tròp dins sa cultura universitària ambé libresca ? Fòrça dieus son d'en premier d'astres. La legenda moderna, moderna en rapòrt de l'istòria de l'umanitat, la legenda d'Apolon, de Mitrà o dau Crist, oblidosa de l'origina, nos leis escond. Que « la mythologie, en apparence grenier confus de l'imaginaire humain, [est] en réalité conservatoire aux richesses inestimables des souvenirs et des savoirs de l'espèce »⁷. Lo poèta nos tòrna a « un monde attentif à la nuit, plein de révérence pour cette profondeur primordiale où brillent des signes »⁸, au temps de la divinizacion de la natura coma primera explica de tot.

Calendau « arrive quelques jours avant les Jeux de la Fête-Dieu, et les consuls le nomment Abbé de la Jeunesse. Le poète voulait décrire la mascarade inventée par le Roi René, fête publique qui se termine par une sorte de procession carnavalesque au beau milieu de laquelle chevauchent côte à côte le paganisme et le christianisme », escriguèt Zola⁹. Mistral, me sembla, compreniá qu'aquesta festa veniá de mai luenh. La Festa-Dieu, mai eiretiera dau culte de Dionisòs, cambièt ambé lo temps, fins que « l'olimpiana ribambèla », siegue seguida de la ribambèla crestiana.

Mistral cita un fum de dieus o mieg-dieus de la mithologiá grecò-latina, de dieus o mieg-dieus crestians, de dieus mai ancians bessai coma Morgana, de dieus venguts creaturas de còntes. Coma cita trobadors ambé poesias, monts e aubres, vaissela ambé armas, òbras ambé festas, citar de dieus sembla un juec pus qu'una preguièra. Anfitrita, Apolon, Baccús, Diana, lei driadas, Mercuri, Neptune e tant d'autrei ; leis angèus, Barrabàs, lo Bon Dieu, lo Sant Crist, lo Diable, Joan Batista, la Santa Vierja e d'autrei ; lo Drac e lei fadas ambé sei legendas.

Per exemple, la legenda de la fada de l'agach dangierós : Se « de la veire aguètz l'ur, vos clava si vists », que « li miserables agantats d'aqueu mau [...] qu'an vist la Fada ie sourire a travès di pins, un delire li pren ». « Fuge donc, imprudent, car mon regard enclaus ! » çò ditz Esterèla. Aquí, es bèn la luna, dins son avatar de Medusa⁸, que te fa pèira.

Fortuneta, es la divessa Fortuna, que venguèt visitar de nuèch, e desliurèt l'esclau Servius Tullius de sei cadenas¹⁰ : « Fortuneta la brunella [...] palinella [...] un calèu a la man ». La bruna, imatgi de la nuèch, ambé son calen qu'es la luna.

Dins lo darrièr cant, Calendau es un « joine dieu » que lucha dempuei son Olimpe. Quora lo Severan es lo Diable, adonc lo dragon, Calendau es arcangèu : « De Sant Miquèu o dau colobre, l'Autisme, puei après, que marca lo tombant ! ».

Marcomau es un autre « colobre », un autre drac. « E de sèt peu changèt lo mostre ». Fau, ditz Calendau, « qu'emé lo morrallhon, t'adugue as Ais ». Tau coma Santa Marta ambé la Tarasca. O lis Arlatans, que s'afranquèron « d'un mostre acolobrit ». Calendau que, coma Zeus, patavira la taula d'un sacrifici impiu e fa plòure de pèiras. E, coma David, es tot solet victoriós. « E s'enterin vos adorave, ieu, em'un còp de peira » ? Coma Mitrà es victoriós dau taur Severan, « escumós e bramant come un taur », escrachat per encausa dau fuec qu'aluquèt. Diable mai.

⁷ René-André Lombard, *Le nom de l'Europe, souvenir d'un cérémonial millénaire*, Ed. Thot, coll. Expert, 2002.

⁸ René-André Lombard, *Mon ami Pierrot d'où viens-tu ?*, Cercle d'Etudes..., ed. Poliphile, Ferrières, 1990.

⁹ Article d'Emile Zola cité par René Merle dans son blog (merlerene.canalblog.com).

¹⁰ Jean-Jacques Ampère, *L'histoire romaine à Rome*, Paris 1862.

La fin dau poèma es una mena de gigantomachiá que Samson-Ercules n'es lo eròi : « A ! Ditz, cu me darà li fòrças de Samson ? ». La batalha sembla una apocalipsi : « E lo diable, son seductor, fuguèt jetat dins l'estanh de fuèc ambé de sofre »¹¹. Severan, lo diable, qu'èra vengut un jorn de chavana « d'una esfralhosa e negra vana ».

Luècs

Calendau va de vilas en vilatjons, a la montanha amb a la mar. Calendau percorre de vilas, toteis encantadas : « A Nimes, a Frejús, come an Arles, fai paur ren que l'ombratge dis Arenas [...] onte, serena, la Lune, dins la nuech, masqueja e fa babòu ». Calendau percorre la natura tota. Una natura divessa.

La mar es luèc sacrat qu'es « Chambrà di Mòrts », qu'es lo domani de Sant Peire⁸ e de la Serena. L'aiga fuguèt tostemp sacrada. La Luna es mestressa de l'aiga e Diana, a l'origina, es una nimfa deis aigas. Lei fònts estènt miraclosas, una « pichona cisterna » es pròchi la bauma ont Esterèla s'abriga. Lei flumes segur son sacrats, e Mistral dau Ròse fa un poèma. La Nesca, « afrosa, [e que] durbiá sa gòrja tenebra », rementa l'*Infèrn* de Dante.

Lei ponts son sacrats, fòrça son dau Diable, e sa construccion es mai o mens miraclosa, tau lo pont Sant-Benezet : Benezet, « en tu l'Esperit Sant abita ». Lei camins son sacrats, sota la protection de l'Ermès crestian, lo Sant Julian : « Sant Julian, qu'es lo patron di permenaires, di passagiers, di caminaires ».

Dins la meteisse dralha coma lo grand mitològ René André Lombard⁷, « la chercheuse Chantal Jègues-Wolkiewiez a récemment [dirai mai « tornamai »] démontré que les peintures zoomorphes de la Salle des Taureaux, à Lascaux, correspondaient à une carte de la voûte céleste. La chercheuse a depuis avancé l'hypothèse suivante : la grotte aurait été le lieu de rituels chamaniques mêlant humains, astres et bêtes ». La bauma es sacrada, la bauma, la capa dau cèu, es l'endrech onte naisson lei dieus, es lo palais d'Esterèla. Santa Bauma, gòrjas de la Nesca : « E sota ieu, vesi una bauma ». La mar tanben a de baumas : « Te farai veire li cròs bleuges », ditz Calendau an Esterèla.

Leis aubres son sacrats, « la grand Fada [...] fai florir d'una bofada li brusquieras e fernir lo tronc dis aglaniers ». De divinitats trevan leis aubres, Ronsard va diguèt. « Quand veguèri aqueu mèle [...] qu'ansin precepitave de l'empèri [...] un frejolom de cementèri me passèt dins lo còrs, come s'ère assassin ! »

La montanha es de tostemp luèc sacrat, « di montanhas li crestas parpelosas apartenon a Dieu ». L'Esterèu domani d'una fada, lo Ventor, leis Aupilhas, la Santa Bauma¹²...

Nombres sacrats

« Son tres filhas, disien, son tres de la Cieutat... ». Joan Soulairol¹³ escriguèt qu'« il ne faut jamais perdre de vue, chez Mistral, la symbolique des nombres. Comme dans *Calendau*, on peut retrouver dans la Coupe tout au moins une préfiguration profane du Septénaire Sacré ». Sèt ans bessai per escriure lo libre, sèt vers segur per leis estròfas. « E de sèt pèu changèt lo mostre », amorrat per Ercules-Calendau.

¹¹ La Bíblia, Apocalipsi, 20, 10.

¹² edouardsufrin.com/projets/chevrette/

¹³ Jean Soulairol, *Mistral*

Sembla que lei nombres siegon sacrats que venon mai o mens de l'estelam. Parlèm mai de nombres « astronòmics ». Tres son lei estèlas de la cencha d'Orion e : « Son tres filhas, disien, son tres de la Cieutat que de matin èran anadas pregar la Vierja coronada ». Orion que ne vendriá l'imatge d'Ercules.

Son sieis rais au blason d'Esterèla. Oranòs ambé Gaïa aguèron sieis fius e sieis filhas, Diana nasquèt lo siesen jorn dau mes de Targelion (mai) e lo dieu de la *Bíblia* creèt lo monde en 6 jorns. L'ensenha de la colomba, la colomba dau Nové dau delutgi, a sieis estèlas. Siam bèn au firmament.

Sèt coma leis estèlas de la Possinièra, doge coma lei mes solaris. *Calendau* podiá pas aguer que doge capitòls. Doge tanben coma leis òbras d'Ercules¹⁴.

De l'estelam o pas, lei nombres son magics : « De mila serps badant la gola ». Bautazar organisèt una fèsta per mile convits¹⁵.

« E ton sant nom, quau que l'ataque a mentit sèt mila ans ». Mai un nombre sacrat que lo dieu de la *Bíblia* ditz an Elias : « Daissarai en Israèl sèt mila òmes, totei que pleguèron pas lo genolh davant Baal »¹⁶. Tornèm trobar lo nombre sèt.

« D'un reiaume la despuelha qu'aviá per defensors tres cènt mila matràs ». Tres cènt mila òmes auriàn trabalhat an una piramida¹⁷. Tornèm trobar lo nombre tres.

Symbolic, lo nombre es magic, fasènt sovent referència a la mitologia, crestiana o pas, dins l'òbra de Mistral.

Conclusion

Adonc Esterèla seriá un imatge de Diana, *Calendau* un imatge d'Apolon. Levat qu'es tanbèn David, Samson amb Ercules quand guerreja.

Sabi pas, se, « possessor d'Esterèla », qu'a l'autar la voliá menar, « libra e pura e ferotja », *Calendau* la desliurèt. Emai que « bate l'antifa, per conquerre l'empèri de l'amor ». Bessai la libertat seriá mai dau costat dau comte Severan, « rèi di contra-bandiers, que fa « la guerra au rèi de França » e ditz que lo prejutat « nos aresta dins toti li bonurs que brama nòste còr ». Severan qu'es aclapat. Siáu pas la primiera de dire que Mistral èra a l'estrech dins son mitan sociau, eu que parla d'entremolir « d'amor li tomples d'amarum ». « Joini bèlas, ie vèn lo Comte, a sa capèla lo dieu dau plesir nos apèla ».

Mistral revirèt la Genèsi ? Leis universitaris que reviran l'òbra d'Omèra, pregan pas lei dieus de l'Olimpa. Afogat de legendas, Mistral bessai se pausava de questions, jogava ambé lei legendas, de mai d'una mitologia. Escriguèt de preguièras o canticas a la Verge Maria, assag de se restacar a la nòrma, o simpla redicion ? Faguèt tanbèn un imne au solèu. Ja, per Mirelha, l'amor èra pus fòrt que la preguiera. Se lei Santas li « bofèron un brison de vòia », es bèn de vèire Vincent que sa cara « s'enflorèt d'una doça jòia ».

Calendau, épòpeïa de l'amor, dau « ruscle de l'amor », corsa après de l'amor qu'una societat clavada enebís. E que se pòt trobar solet dins l'imaginari sostengut tant qu'apasturat de legendas. Lo solèu, rais de vida, rais d'amor, bessai qu'es lo solet dieu dau poèta, o la natura tota ? O l'amor. « L'amor es rei, l'amor solèu [...] es lo dieu sus tèrra ».

¹⁴ A prepaus dau culte d'Ercules en Occitania, veire lo libre chanut d'Alem Surre-Garcia : *Au-delà des rives. Les Orientes d'Occitanie*. Ed. Dervy, Paris 2005.

¹⁵ *La Bíblia, Daniel*, 5, 1.

¹⁶ *La Bíblia, 1 Reis*, 19, 18.

¹⁷ Pline, *Naturalis Historiae*, citat per Louis de Grenade, *Catéchisme, ou introduction au symbole de la foi*, Lyon 1825.